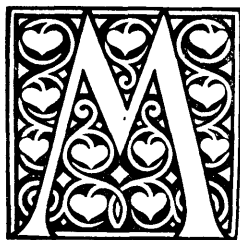

Lemberg látképe.

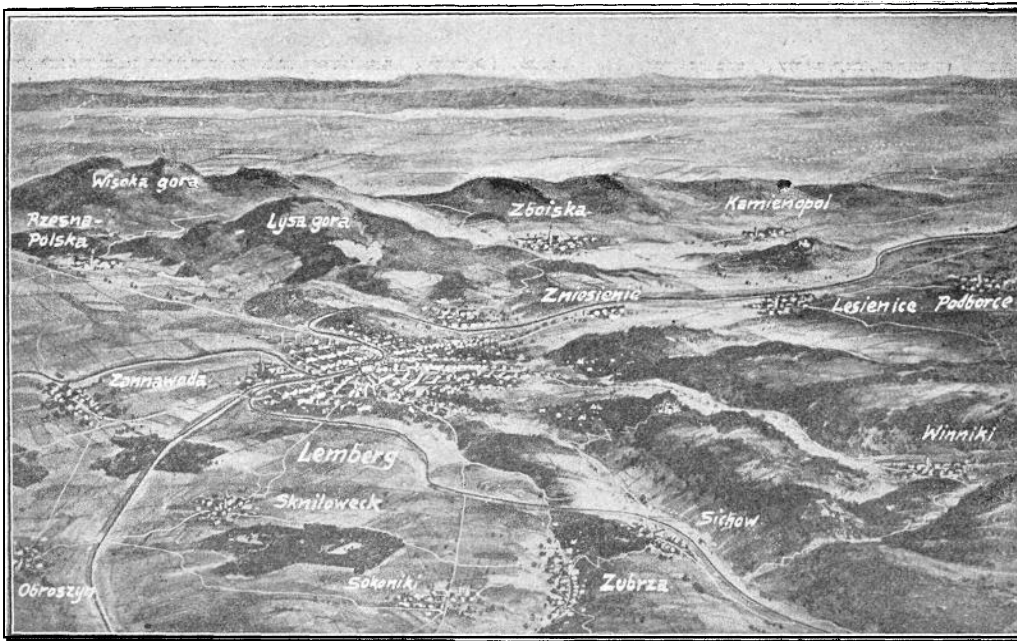
Trenkler & Co., Leipzig, felvétele.

AZ OROSZOK TÁMADÓ HADJÁRATA LEMBERG FELÉ.

ialatt Nyugat- és Kelet-Galicia határain a mi offenzívánk diadalmasan haladt előre, azalatt Kelet-Galiciában sem pihentek a fegyverek. E tartományrésznek Oroszországgal szemben való közrefogott helyzete, határainak szaggatottsága, magának a területnek minden oldalról való nyitott volta szinte kínálkozott az oroszoknak arra, hogy ebből az irányból lépjenek fel a legerősebb támadással. Valóban már augusztus közepén a Bug-folyó keleti partjaitól, *Sokaltól* kezdve végig a Bukovina legszélső csúcsáig nagy orosz lovascsapatok jelentek meg határainkon, amelyek nyilvánvalóan az orosz hadsereg felvonulását leplezték el. A mi felvonulásunkat ezek az előretörő orosz osztagok és a velük keletkezett határharcok nem zavarhatták. Hisz, mint már egy előző fejezetben kimutattuk, Kelet-Galiciában hadvezetőségünk kezdettől fogva defenzívára rendezkedett be és ehhez képest szabta meg az odarendelt haderők nagyságát és elhelyezését. Hadvezetőségünk számítása tudvalevően az volt, hogy az első nagyobb összeütközések a *Bug* és *Dnyeszter* között elterülő keletgalíciai vagy lembergi körzetben augusztus utolsó hete előtt aligha fognak megkezdődni. Ennek folytán *Brudermann* lovassági tábornoknak, harmadik hadseregünk parancsnokának,

az volt az utasítása, hogy augusztus 25-én álljon készen a Lembergtől keletre eső területen. Ez a számítás be is vált. A határharcokat vívó csapatok mögött felvonult orosz erők csak 25-én jutottak annyira, hogy Kelet-Galiciába rendelt védőseregünkkel a mi első védelmi vonalunkon találkoztak. Ez a találkozás is oly módon keletkezett, hogy védőseregünk Lemberg közvetlen közeléből elébement az oroszoknak Lembergtől mintegy 60 kilométernyire. Ezt az elébemenést szükségessé tette az oroszok hirtelen kibontakozott felvonulásának áttekintése. Míg ugyanis augusztus közepéig tulajdonképpen csak északkelet felől, *Sokal*, *Radziehov* és *Brody* irányából mutatkoztak nagyobb orosz csapatok, addig ez időn túl már *Zalosc*, *Zbaraz*, *Tarnopol*, *Zaleszciki* és *Csernovitz* között húzódó vonal mentén keletre is számos orosz hadoszlop jelent meg. Az 5-ik honvédelvashadosztály a *Zbrucsfolyón* át Podoliába való felderítő betörése — bár nagy veszteségek mellett — azt a döntő fontosságú felderítést eredményezte, hogy Podoliában és Besszarábiában nagy orosz hadtömegek vonulnak határaink felé. Nyilvánvaló lett egyszerre, hogy az orosz mozgósítás a háború második hetében már sokkal előrehaladottabb volt, mint amennyire azt emberi számítás elképzelhette volna. Az orosz haderő mozgósíthatóságáról felállított számvetések, nemcsak a nyilvánosságra jutottak, hanem a saját

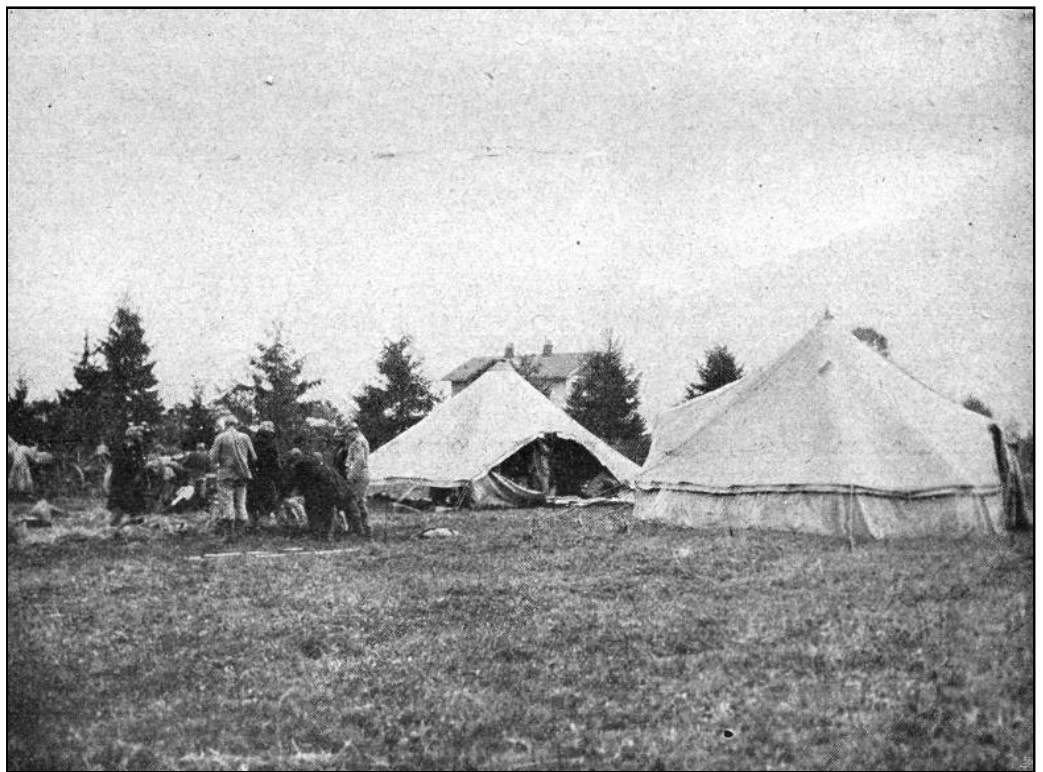

Lemberg és környéke.

res nagy félkörben mely a Visztulától Bukovina legkeletibb sarkáig terjed, mindenütt egyszerre támadólag léphetett fel s különösen nagy erőt fejthetett ki az előnytelen fekvésű Kelet-Galicia ellen, amelyet az oroszok Lembergre mint központra irányuló tíz főoszlopban támadtak meg. Ez a tíz főoszlop a félívben haladó keletgalíciai határt átlépve, Sokal, Radziehov, Brody, Zaloscs, Tarnopol,

magunk használatára készített adatok is, azt mutatták, hogy a feszültség megkezdésétől számított több hónapi idő kell ahhoz, hogy az orosz hadsereg a maga egészében rendelkezésre állhasson a hadvezetőségének. Annál meglepőbb volt, hogy a háború harmadik hetében már nemcsak az állandóan hadilétszámon tartott orosz határhadtestekkel kerültünk szembe, hanem az orosz birodalom távoli belsejéből való csapatokkal, kaukázusi és szibériai hadtestekkel is. Ez bizonyossá tette, hogy az orosz hadvezetőség a mozgósítást már sokkal régebben megindította, semmint a tulajdonképpeni politikai feszültség a szerb kérdésben kitért. Ez tette lehetővé, hogy Oroszország a mintegy 150 400—450 kilométe-

Trembovla, Cortkov, Borszcow, Zaleszciki, Csernovitz felől nyomult előre. Bukovinában előretolt biztosító csapataink, valamint a Zbruc melletti hadosztályunk hadvezetőségünk parancsához képest megkísérelték ugyan feltar-

Osztrák-magyar tábori sátrak Lembergnél.

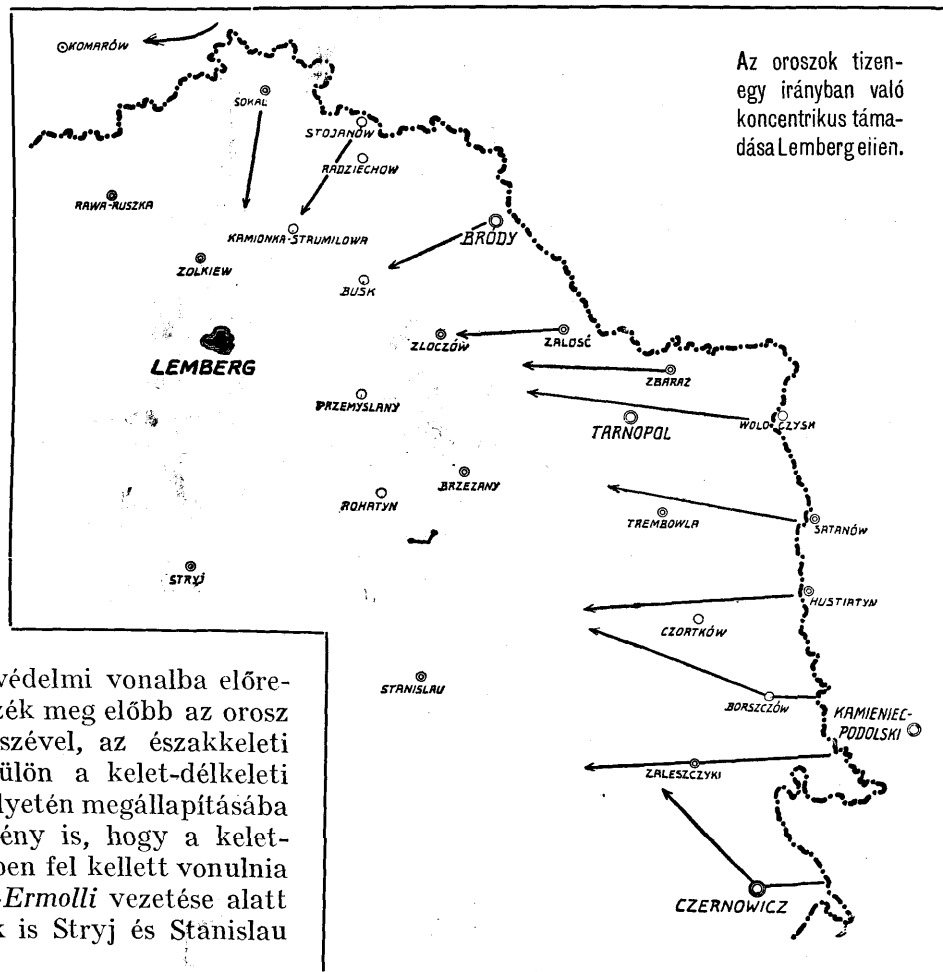

tóztatni vagy legalább is késleltetni az orosz előnyomulást. Kövess gyalogsági tábornok csoportjának részei ugyanezt a feladatot végezték a Zbrucfolyó mentén, de a váratlanul nagy orosz tömegekkel szemben ennek a feladatnak nem felelhettek meg. A lembergi körzetben csoportosult harmadik hadseregünknek tehát nem volt szabad bevárnia, míg ezek a minden irányból előnyomuló orosz erők egy csatatéren egyesülve támadják meg a mi védelmi vonalunkat, hanem meg kellett kísérelnie, hogy egy előzetes védelmi vonalba előretörve, külön-külön ütközzék meg előbb az orosz hadoszlopoknak egyik részével, az északkeleti oszlopcsoporttal majd külön a kelet-délkeleti csoporttal. A sorrendnek illetően megállapításába belejárt az a körülmény is, hogy a kelet-délkeleti csoporttal szemben fel kellett vonulnia a déli harctérről a *Böhm-Ermolli* vezetése alatt álló második hadseregnek is Stryj és Stanislaw vasúti végállomásokon.

Ebből a számításból fejlődött ki az úgynevezett első lembergi csata, amely valójában nem Lembergnél, hanem egy Lembergtől átlag hatvan-hetven kilométernyire húzódó vonalban, *Buszk* és *Dunajov* helységek között játszódott le.

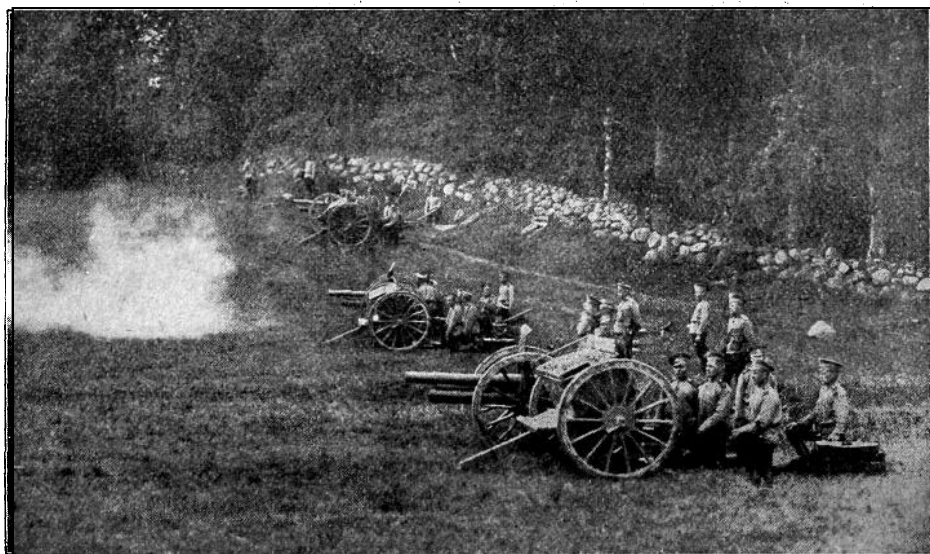
AZ ELSŐ LEMBERGI CSATA.

Augusztus 25-ikén lembergi hadtestünk *Krasne—Buszk* vonalában, a gráci és az ennek jobbszárnyán és mögötte lépcsőzetes felállításban haladó erdélyi hadtest *Zlocov* irányában nyomult elő Lembergtől kelet felé. Odább le délen a Csernovitz körül álló osztrák-magyar csapatok nagy orosz haderő elől a *Dnyeszter* balpartjára vonultak vissza. Zlocov felé előnyomuló haderőnk két oldalát egy-egy gyalog- és egy lovas hadosztály biztosította. A *Zbruc* felől előnyomuló orosz lovasság feltartóztatására egyelőre két lovashadosztály állt rendelkezésre s ezen a ponton kellett azoknak a csapatoknak a harc vonalba beilleszkedniök, melyek augusztus 25-től kezdve érkeztek a *Dnyeszter*től délre

fekvő területre, amelyen *Böhm-Ermolli* lovassági tábornok csapatainak kellett felvonulniok.

A két haderő csapattömegei augusztus 26-án két ponton csaptak össze: Buszk mellett és Zlocowtól nyugatra. Véres, nehéz harc fejlődött ki. Az orosz tüzérség fölénye súlyosan nehezedt csapatainkra s itt már nagyon érezhető volt a lakosság egy részének ellenséges magatartása. A rutének közt minden községben akadtak kémek, akik csapataink állásait elárulták az oroszoknak. Az oroszok kémrendszere remekül volt szervezve és egyes vidékeken kétségbeejtő szabatsósággal működött. Oroszország sok millió rubel árán, rendszeres ügynöki munkával készítette elő a galíciai kémrendszert a háború céljaira. Ha egyéb nem, a kémrendszer alaposan átgondolt és szigorú rendszerességgel kiépített szervezete igazolta, hogy a nagy háború Oroszországban már évekkel a kitörése előtt elhatározott dolog volt. Oroszország a szegény rutén nép vallásos érzését és a pénzvarázsát kihasználva, minden vidéken szerzett kémeket és ezeket a teendőikre alaposan kitanít-

Orosz tüzéség löállításban.

A Techno-Photogr. Archiv, Friedenau, felvétele.

tatta. A kémkedés legkülönbözőbb módjait sikerült csapatainknak leleplezni, de az első hónapokban azért lépten-nyomon újabb meglepetésekkel kerültek szembe. Ebből természetesen nem szabad a rutén nép ellen általánosító ítéletet alkotni, mert a nép nagy tömegei távol álltak az árulástól, de bajnak az is elég volt, hogy minden faluban akadt egy-két jól iskolázott muszkavezető. Például megtörtént, hogy egy rutén paraszt katonáinkhoz szegődött és kísérőül ajánlkozott. A csapatot vezénylő tiszt elutasította, mire a paraszt a közeli erdő széléig ment s ott a kezeit magasra emelve, valamit kiabált az erdőbe. Két jól célzott lövés hamar véget vetett a jeladásainak, de mire csapataink az erdőhöz érve, a bokrokat átkutatták, rájöttek, hogy a paraszt útmutatása mellett olyan útra kerültek volna, ahol az oroszok az erdőből hátba támadták volna. A kémek tüzéségünk állását különböző módokon jelezték az orosz tüzéségnek. Tüzet raktak, tükörrel, faággal intettek, teheneket hajtottak arra felé, amerre az orosz tüzéségnek lőnie kell, sok helyen földalatti telefon is volt.

A Lemberg-től keletre elterülő vidéken vívott harcok végtelen megpróbáltatásoknak tették ki katonáinkat. Napokon át vagy mentek, vagy harcban álltak, fedél alá nem kerültek, felszerelésüket le nem rakhatták, a pusztta földön aludtak egy-két órát s alig hogy elaludtak, éjjeli támadás visszaverésére riasztották fel és a láthatatlan ellenség gránátjainak és srapszeleinek zápora zúdult rájuk. Nappal evésre gondolni se lehetett. Amikor bealkonyodott — ha ugyan kis szünet állt be a harcban —, meg-

érkezett a tábori konyha a tartalék vonalaihoz. Elébbre nem juthat el, odáig se mindenütt. Ha lehet, a tartaléktól küldenek előre a rajvonalba valami harapnivalót, felváltásra a legtöbb helyen csak ritkán lehet gondolni, mert a folytonos támadások arra kényszerítik a parancsnokokat, hogy tartalékjaikat meglepetések esetére tartogassák. Éppen ezért csak kétségbeesett helyzetekben vonhatják vissza csata közben az első vonalban lekötött csapatokat. Míg a konzervkészlet

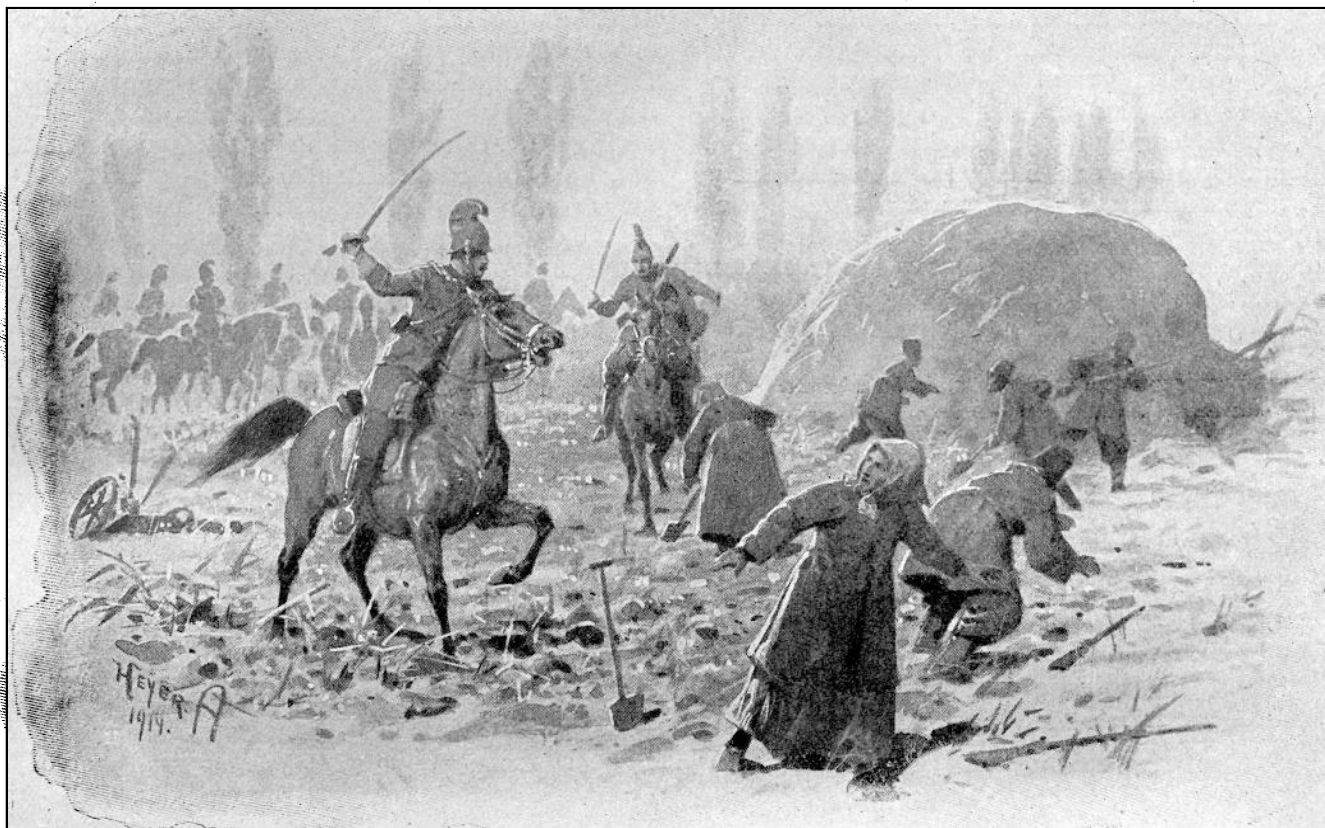
tart, azt nyelik le hidegen és hamar jelentkezik a sok gyomorhaj, majd a veszélyesebb belső betegségek. Halálosan kimerülve is ki kell tartani elől, pihenésről, alvásról szó sem lehet, mert az óriási orosz túlerő a mieinket szakadatlanul foglalkoztatja. A harcban álló

Galíciai parasztok kikérdezése.

A Welt-Press-Photo, Wien, felvétele.

Ulánusaink rajtaütnek mezei munkásoknak öltözött oroszokon.

Heger A. rajza.

csapatok kevés kivétellel egész éjjel lesben állnak, a puskát le nem teszik. Két-három-ezer lépéssel hátrább a tüzérség sem gondol pihenőre, az ágyúk éjszakai meglepetések esetére lövésre állanak készen.

A háború előtt senki sem hitte, hogy kultúrország fiai képesek ilyen testi és lelki fáradalmakat és izgalmakat elviselni. Kiderült, hogy a kultúrembert elsősorban a lelki erő viszi és tartja fenn.

Csapataink Dunajóvtól Pomorzanyig szorították vissza az oroszokat, de a túlerővel szemben nem tudták ezt a részleges győzelmet kiaknázni. A Pomorzanytól nyugatra fekvő dombort nem tudtuk tartani, mert az oroszok erős tüzérsége valósággal elárasztotta gránátjaival. Hadműveleteink déli szakaszáról egyre aggasztóbb hírek érkeztek. Az oroszok lovastömegeik fátyola mögött befejezték a fölvonulást és a lovasság mögött nagy csapattömegek bontakoztak ki sok tüzérséggel. A legnagyobb veszély az volt, hogy a déli szakaszon az orosz főerő *Zalesciki* irányában terjeszkedett s ezzel galíciai csapatainknak a Bukovinában küzdő hadseregcsoporttal való összeköttetését veszélyeztette. Ezzel a veszéllyel szemben Bukovinában levő

csapataink kénytelenek voltak *Stanislau* felé visszavonulni. Az oroszok teljes erővel nyomultak Bukovinából visszavonuló csapataink után és a mieink az oroszoknak a Dnyeszteren való átkelésének megakadályozására a Nizniov melletti megerősített hídfőnél várták be az elleniséget. Itt heves harc fejlődött ki. Lovasságunk gyalogsággal megerősítve azzal akarta a túlerőben levő támadókat megállásra kényszeríteni, hogy *Monasterzyska* tájékán hátba támadta őket. A nagy bravurral véghezvitt támadás azonban a nagy túlerővel szemben nem vezetett sikerre.

Brzezany felől a *Zlocov* irányában előnyomuló csoportot is óriási ellenséges túlerő szorongatta délről való oldaltámadással.

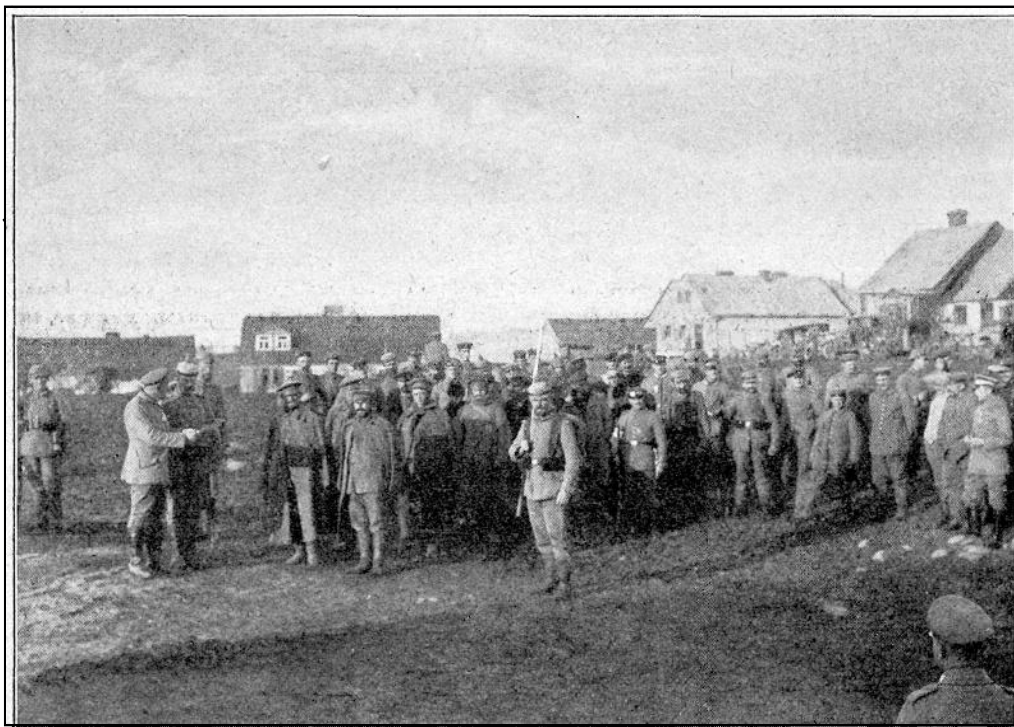
Ami még rendelkezésre állt — összesen másfél hadosztály honvéd és népfelkelő — Lembergben vonatott össze, de ez az erősítés az egyensúlyt még átmenetileg sem tudta helyreállítani.

A kétségbeesett harc tovább folyt rettenthetetlen bátorsággal és szívóssággal. Az erdélyi hadtest, különösen a bátor székely és szász csapatok segítségével, sikeresen állta meg a helyét és éppen egy az orosz harcfront oldalát veszélyeztető támadással akarta a szomszédos

gráci hadtestre nehezedő nyomást csökkenteni, de Brzezany irányából a déli szárny ellen olyan nagy erővel nyomultak elő az oroszok, hogy az erdélyi hadtest csak saját helyzetével törődhetett és csakhamar kénytelen volt visszavonulni. Ugyanakkor a másik két hadtest helyzete is tarthatatlanná vált. A grácit a Gologory irányából egyik hadosztálya oldalát fenyegető orosz haderő kényszerítette visszavonulásra; Busk mellett pedig a lebergi hadtest volt kénytelen hadállását feladni és visszavonulni. Had-

deni. Ekkor Böhm-Ermolli hadseregéből már olyan tekintélyes seregrészek fejezték be a Dnyeszter mellékén a felvonulást, hogy ez a hadsereg is beleszólhatott a harcba. A temesvári hadtest és egy honvédhadosztály *Rohatyn*-nál, két hadosztály oldaltámadásra a Dnyeszter mellett levő *halicsi* hídfőnél vonult fel. Most az volt a przemyslanyi arcvonal feladata, hogy az óriási orosz túlerő nyomásának ellentálljon, míg az előbb említett seregrészek az oroszok déli szárnyát megkerülve, offenzívába mennek

át. Böhm-Ermolli csapatai így rögtön megérkezésük után a leghevesebb harcokba kerültek bele, de Halicsnál az oldaltámadás az ott szemben álló erős orosz tüzérséggel szemben nem érvényesülhetett olyan időben és akkora erővel, hogy a Rohatynnál folyó harcra döntő befolyást gyakorolhatott volna. Przemyslannál ugyan rendületlenül állt helyt az arcvonalunk. Az oroszok nehéz tábori tüzérségtől támogatva, folyton újabb támadásra indultak és 30-ikára virradó éjjel sem szü-

Elfogott orosz kémek átadása.

A. Kühlewindt felvétele.

seregeink a véres és kimerítő küzdelmekben sem veszítették el önbizalmukat, de a nagy túlerő minden oldalról a seregek szárnyait fenyegette s így az elfoglalt hadállások megtartása esetén körülzárás fenyegetett bennünket. Ez augusztus 28-án visszavonulásra kényszerítette hadseregeinket.

A legközelebbi harcpontra, melynél újabb ellenállásra állapotok meg, a Gnila-Lipafolyó mentén fekvő *Przemyslany* volt és több ezzel egy vonalban Lemberg-től keletre elvonuló hadállás. Csapataink a kemény harcokban teljesen megtépett orosz harcpontról rendben, zavartalanul tudtak elválni, az oroszok az első huszonnégy órában még üldözésre se gondolhattak s az új hadállások elleni támadásokat csak augusztus 29-én voltak képesek megkez-

netelt a harc. De a legnagyobb hősiesség sem egyenlíthette ki az erők aránytalanságát. 30-ikán az oroszok Rohatynnál annyira előnybe jutottak, hogy *Firlejev* táján arcvonalunk egy részét az előnyomulásuk már délről is fenyegette. Az a másfél hadosztály és a tiroli lovashadosztály, melyet mint erősítést toltunk előre a harcpontra legerősebben veszélyeztetett pontjára s a lebergi hadtestnek az északi szárnyon *Lemberg* körül megindított offenzívája sem tudta a przemyslanyi frontra ellenállhatatlan erővel nehezedő nyomást gyengíteni. Ezeket a hadállásokat csapataink a legnagyobb áldozatok árán sem tarthatták, mert több ponton egyre jobban alakult ki az oroszok átkaroló offenzívája. Zlocovnál és Przemyslannál, valamint a szomszédos

Schöfer I. rajza.

Orosz gyalogság Lemberg előtt.

területszakaszokon levő haderőket vissza kellett venni.

Azok a harcok, melyeket a *przemyslanyi csata* gyűjtőneve alá foglalhatunk össze, három napon át tartottak megszakítás, pihenő nélkül. Csapataink ezeket a hadállásokat oroszánokként védték három napon át a túlerős ellenséggel szemben. A 12-ik erdélyi hadtest keretében levő magyar csapatok akadályozták meg rettenthetetlen bátorsággal az oroszok megkerülő kísérleteit. Végre a folytonos erősítésekkel szakadatlanul újra kiegészített orosz seregrész egyre növekedő túlereje elől a magyar csapatokat is hátrább eső terepszakaszig kellett visszavezé-

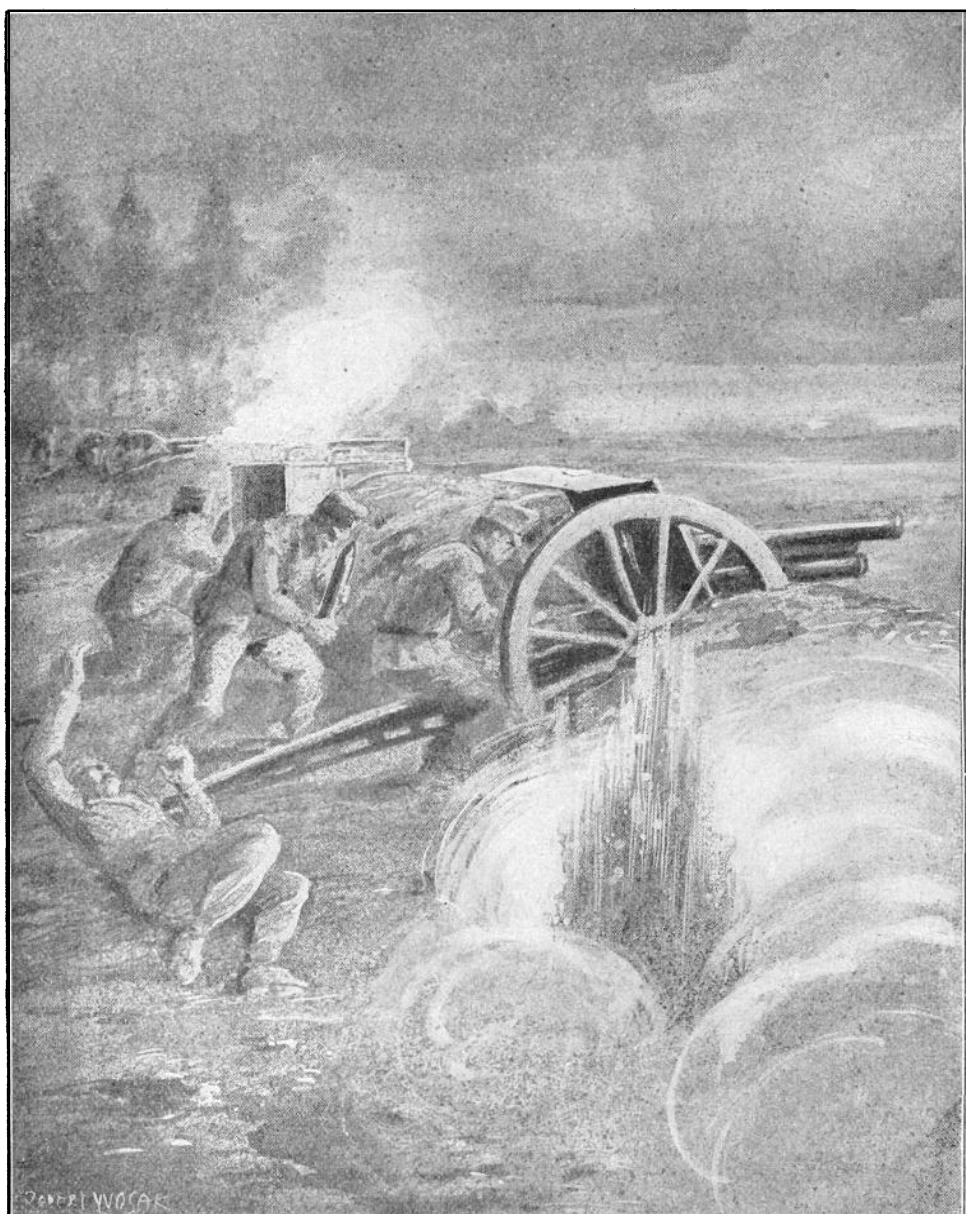
nyelni. Ebben a percben vált a helyzet tartóhatatlanná s következett be az általános visszavonulás szüksége.

AZ ELSŐ VISSZAVONULÁS. LEMBERG FELADÁSA.

A visszavonulás iránya *Lemberg* és *Mikolajov* volt, de kelet és északkelet felől visszavonuló haderőnk nem állapodott meg a Lemberget környező táborszerű erődítések vonalában, mert hadvezetőségünk Lemberg városát nem akarta bombázásnak kitenni s így a csapatok Lembergtől nyugatra, a várostól

mintegy huszonöt kilométernyire a *Grodek* körüli védelmi vonalnál állapodtak meg. Az szempont is irányadó volt ennél az intézkedésnél, hogy a szakadatlan harcokban kimerült csapatoknak minden áron módot kellett adni a pihenőre, amire ezen a Lembergen túl fekvő védelmi szakaszon valóban majdnem egy héten át volt alkalmuk.

Míg *Zlocovnál* és *Przemyslannál* haderőnk kénytelen volt a csatateret az oroszoknak átengedni, ésazon seregeink tudvalevőleg győztesen nyomultak elő. Amint azonban az oroszok a *Kamionka—Strumilova* vidékén előnyomultak s a *Komarov* mellett álló csapataikat támogathatták, *József Ferdinánd* főherceg és *Auffenberg* hadseregei hadállásaik hátában voltak veszélyeztetve. Amikor ilyenformán a hatalmas ellenséges túlerő több ponton fenyegette hadseregeink egyes csoportjait átkarolással, az ellenség hadereje az

Osztrák-magyar tábori tüzérség fődözi a lembergi visszavonulást.

orosz birodalom bel-sejéből folyton érkező csapatokkal is egyre rohamosan növekedett, úgy hogy a Visztula és a Dnyeszter közti területet teljesen el-lepték. Két eshetőség állt hadvezetőségünk előtt nyitva. Ha csak saját hadseregünk s így a monarchia kü-lön szempontját vette volna egyoldalúan te-kintetbe, az lett volna a természetes meg-oldás, hogy a had-seregeket a legköze-lebbi hatásos védeke-zésre alkalmas védelmi vonalig, közvetlen a *Santól* nyugatra eső területre veszi vissza.

De hadvezetőségünket nagyon helyesen nem vezette egyoldalú szá-mítás. A helyzetet a maga egészében mérlegelte s a döntésnél német szövetségeseink szempont-ját is figyelembe vette. Így pedig a döntés nem lehetett az, hogy a számunkra erősebb védelmi vonalul kínálkozó *San* mögé vonuljunk vissza, mert ebben az esetben az orosz tömegek aka-dálytalanul áraszthatták volna el Németorszá-got, melynek haderejéből akkoriban még kevés juthatott a keleti harc tér számára. Ezért vonul-tunk csak a legközelebbi — Lembergtől nyu-gatra fekvő — védelmi vonalra vissza. Emellett az a számítás is szólt, hogy Auffenberg had-seregének egy része talán oldaltámadással köny-nyíthet a túlerő szorongatta *Brudermann*-had-sereg helyzetén s a *Dnyeszter* mellett a szintén visszavonult *Böhm-Ermolli* hadsereg esetleg dél-ről kísérelhet meg oldaltámadást. Ilyenformán azt lehetett remélni, hogy a két szárnyon veszé-lyeztetett orosz seregrészeket az orosz arcvonal közepén a *Brudermann*-sereg ellenük irányuló újabb offenzívája meg fogja ingatni. Ez a szá-mítás volt a visszavonulás befejezése után a második lemerbergi csata alapja, amint azt egy későbbi fejezetben mondjuk el.

A Lemberg mögé való visszavonulás alap-jául szolgáló stratégiai számításról *Hoer* tábor-nok összefoglaló jelentésében ezeket írja :

»Világos volt szeptember legelején, hogy a legközelebbi jövő nem a keleti csoportunk elleni főtámadást és az Auffenberg-hadseregnek oldal-

Lemberg.

támadással való beavatkozását fogja meghozni, hanem hogy megfordítva, Auffenberg hadsere-gére heves küzdelem vár. Az új helyzetnek ahhoz a szilárd szándékhoz való ragaszkodás mellett, hogy a harcot az orosz haderők további lekötése céljából folytatni kell, arra az elhatá-rozásra kellett vezetnie, hogy már most meg-fordítva a keleti csoport is oldaltámadással avat-kozzék be az Auffenberg-hadsereg várható csa-tájába. Erre az elhatározásra annál könnyebben lehetett lépni, mert a derék csapatok el voltak ugyan fáradva, de mindazok után is, amiket legutóbb átéltek, harcoló erejüket megőrizték.

Egyelőre azonban két előfeltételt kellett tel-jesíteni. A csapatoknak rövid pihenőt kellett adni és együtt, zárt tömegben kellett őket az oldalbatörés fontos feladatára alkalmazni. Mind a kettő súlyos elhatározást követelt : Lemberg feladását.

Igaz, hogy ezzel az ellenség olcsó sikerhez jutott. De a várost körülvevő földművek körül egy egész hadsereget kellett volna elhelyezni, amely azonfelül három oldalról átkaróltatván, igen nehéz harci viszonyok közé jutott volna. Lemberg öve elegendő volt ellenséges lovas-csapatok elleni védekezésre, amelyek netán a háború kezdetén meglepően betörnek az or-szágba, de nehéz tüzéséggel szemben helyt nem állhatott. Ha az ellenség Lemberg elestét ki-kényszeríti, ezzel az erkölcsi siker mellett arra a katonai sikerre is szert tesz, hogy egy vár

bevételeivel dicsekedhetik. Mindenekfelett azonban az ott egybegyűlt csapatok pihenő nélkül harcokba sodortattak volna és a körülzáró ellenség lekötötte volna őket, amikor pedig minden emberre szükség volt a nyílt terepen vivandó ütközetben. Hiszen az ellenség már szeptember 1-én este Kulikov felől a város kapuihoz közeledett. Ezért szeptember 2-án Lemberget kiürítettük. Az egész keleti csoport a Vereszycza mögé vonult vissza, amely a grodeki tavak láncolatán vonulva keresztül, pompás védelmi

tokkal szemben minden tekintetben nyugodt magatartást tanúsítson, nehogy az orosz katonaságnak a város vagy a lakosság ellen irányuló rendszabályokra okot vagy ürügyet szolgáltatson.

Szeptember elsején este kezdődött Lembergtől északra és keletre levő csapataink visszavonulása a Lembergtől nyugatra fekvő védelmi vonalra. A Lemberg felé vezető országutak a nagy esőtől teljesen feláztak, mocsarak gátolták a közlekedést. Amint a tüzérség és a végnélküli trénozlopok ezeken a mocsarakon keresztülvergődtek, az út sok helyen teljesen eltűnt a mély keréknyomokat kocsonyás sárrá egyesítő ujnyi magasságban álló piszkos vízréteg alatt. Gyalogság, tüzérség, lovasság három, négy oszlopban vonult tova egymás mellett s nemsokára az országutat nem lehetett a letaposott, sárban úszó mezőktől megkülönböztetni. Amerre lovasság vagy könnyű tüzérség ügetett toronyiránt a mezőn keresztül, új út támadt, de az új út sem volt se jobb, se rosszabb mint az alépitmény nélküli, szétmált galíciai országút. Ahol így új út kínálkozott, oda azonnal lekanyarodott egy-egy vonatsozlop, egy csomó parasztfuvar. Óriási területek képe olyan volt, mintha egész tartomány igyekeznék sok kilométer szélességű vonalban nyugat felé.

Az első orosz őrjárat Lembergben, 1914 szeptember 3-án.

Révész és Biró felvétele.

szakaszt nyújtott. Itt pihenésre és üdülésre lelhettek a csapatok mindaddig, amíg az Auffenberg-hadseregnek az északnyugat felé vonuló ellenséggel való összeütközése új tettekre hívott.

Az oroszok visszavonuló csapataink nyomában lassan nyomultak elő nyugat felé és míg az arcvonal déli szakaszán Brusszilov tábornok serege a Lembergtől délkeletre mintegy száz kilométernyire fekvő *Halicsot* szállta meg, az oroszok a Lemberget kelet felé védő hadállásokat erős tüzérségi tűz alá fogták, nem véve észre, hogy mi már kivonultunk onnan s a hadállások üresek.

Szeptember 6-án érkezett hadvezetőségünkhöz jelentés, hogy Ruzskij orosz tábornok csapatai szeptember 4-én este 10 órakor bevonultak Lembergbe, ahonnan a csapataink, az összes kiegészítéssel együtt, már elvonultak. Az osztrák hatóságok s a lakosság egy része is távozott.

A hatóságok előzőleg figyelmeztették a lakosságot, hogy a bevonuló ellenséges csapa-

Ezrével hajtották a csapatok élmezésére szánt vágómarhát a trének után. Közbe szomorú menetben mozgó tábori kórházoszlopok vöröskeresztes kocsijai élénkítették a képet. Majd újra katonák, lovasok, gyalogosok végnélküli oszlopokban. Közbe egy-egy magasabb parancsnokság tábornokai és tisztjei autókon. Mindenkinek, aki ezt a visszavonulást látta, feltűnt a katonák magatartása s a rend, mely kétségtelen bizonyítéka volt annak, hogy nem vert hadsereg vonul itt vissza.

Lemberg keleti határában tisztán hallatszott a távoli ágyúdörgés. A magasban kattogva haladt el a város felett egy orosz repülőgép. Az egyik század tűz alá fogta a repülőgépet. Más csapatok is lőtték rá s a gép 1000 méternyi magasból lezuhant mintegy 500 méterig, de ott a repülő hirtelen újra úrrá lett a gépen és a zuhanás csodás bravurral vízszintes repüléssé alakult át. Az orosz csakhamar lőtávolon kívül volt. Távcsővel a repülőgép szárnyain fel lehetett ismerni a lyukakat, melyeket katoná-

Orosz katonák Lemberg utcáin.

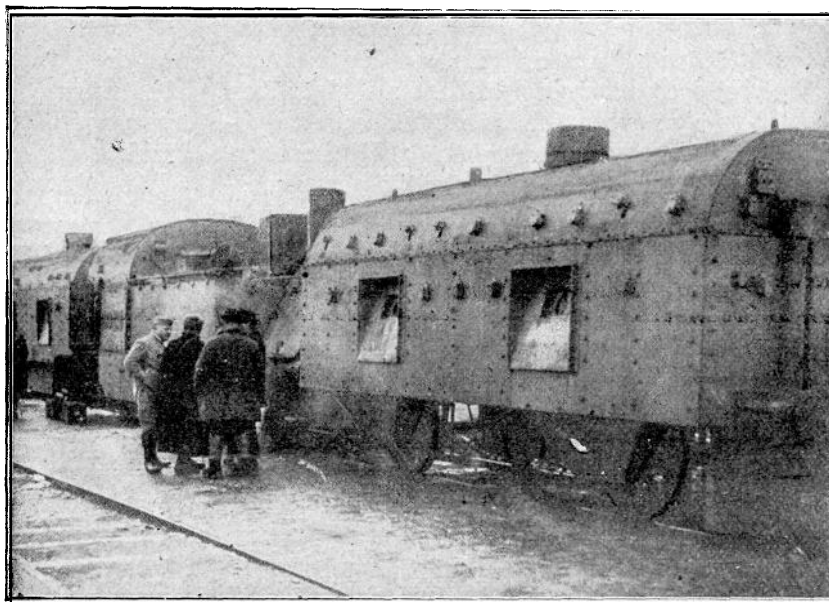
Révész és Biró felvétele.

DANKL ÉS AUFFENBERG HELYZETE.

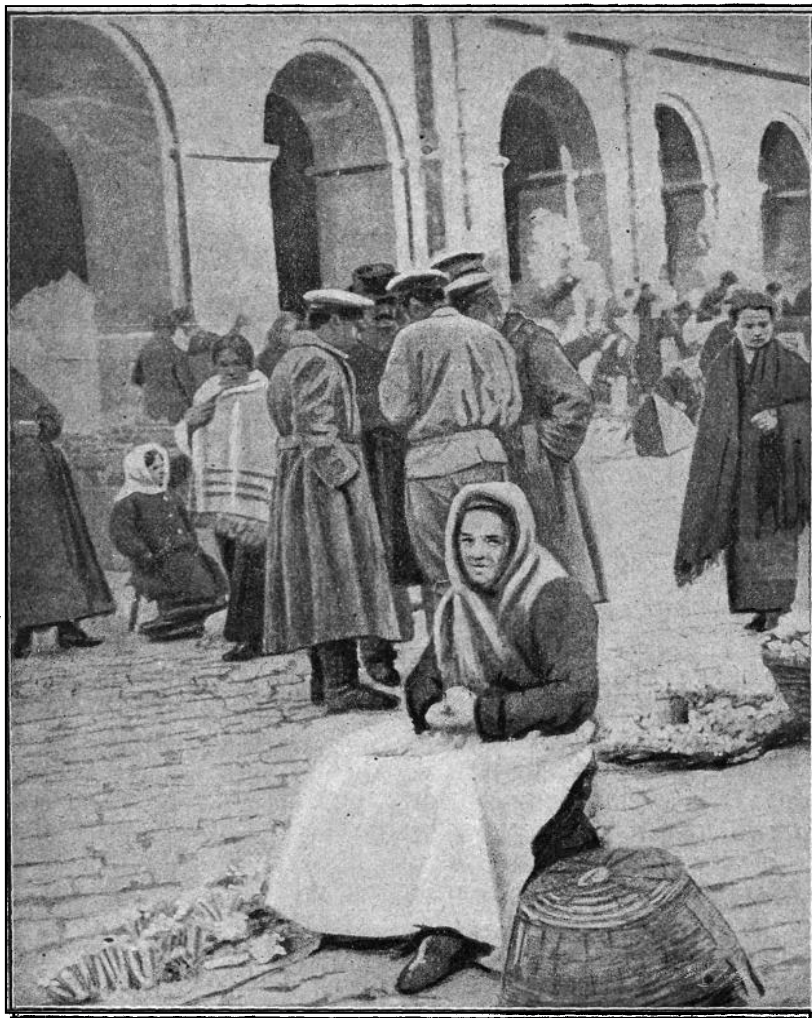
Mialatt északi harcvonalkunk keleti szárnyán ezek az események történtek, *Dankl* és *Auffenberg* seregei a *Visztula* és a *Bug* között legszebb győzelmeiket aratták. A két harctér között egyrészt a köztük fekvő roppant távolság, másrészt a két hadseregcsoport különböző feladatánál fogva csak nagyon laza összefüggés lehetett, úgy hogy a *krasznik*—*komarovi* csaták és a *Lemberg* körüli első csata két egymástól nemcsak területileg, hanem alapgondolatában is különálló eseménynek tekintendő. Valamelyes távolhatás mindenestre volt a két csoport között. Hisz ha *Dankl*t és *Auffenberg*t az oroszok megverik, akkor egyáltalán lehetetlenné válik az első *lembergi* csata, mert az oroszoknak észak felől nyitva állott volna az út *Przemysl* és *Nyugat-Galicia* felé. Viszont a *lembergi* első visszavonulásnak az a közvetett hatása lehetett, különösen az *Auffenberg*-hadseregére, hogy déli szárnyát és hátát teljesen fedezetlenül hagyja és hosszú, több mint 50 kilométernyi vonalon utat nyit az ellenségnek a diadalmas *Auffenberg*-hadsereg közrefogására. *Lemberg* feladása szeptember másodikán történt meg, amikor *Dankl* had-

ink golyói ütöttek a felületén, de a gép maga sértetlen maradt.

Az orosz repülő nyilván azt jelentette ott-hon, hogy csapataink bevonultak *Lemberg*be, mert azt nem láthatta, hogy távol, a város túlsó oldalán, kivonultak nyugat felé. Az orosz hadvezetőség nem merete azonnal elrendelni a város megszállását s így csapataink zavartalanul fejezhették be elvonulásukat s nyugodtan helyezkedhettek el a *Lemberg* mögötti terepen, a *grodeki* tavak akadályvonalától védett domb-láncolaton. Ez az elhelyezkedés bizonság rá, hogy hadvezetőségünk ezzel a visszavonulással nem tartotta befejezettnek a *lembergi* csatát, hanem új ütközetre készült. Az új hadállás megszerezte csapatainknak a szükséges pihenést. A csapatok a három hét óta szakadatlanul tartó meneteléstől és harcoktól természetesen ki voltak merülve, de önbizalmuk és akaraterejük nem tört meg egy percre sem. Egyenruhájukat a por, a füst, az eső s az agyagos sár felismerhetetlen színűvé változtatta s ezáltal vált az egyenruha színe igazán olyanná, hogy a terep színéhez hozzásimult. Így katonáinkat távolról kevésbé lehetett felismerni, mint korábban, amikor a kissé kékes színű úgynevezett csukaszürke egyenruha még nem volt piszkos.

Az osztrák-magyar hadsereg egy páncélvonata, amelynek legénysége ismételtelen kiűntette magát és az oroszoknak nagy veszteségeket okozott. 159

Lemberg orosz uralom alatt. Francia eredeti után.

serege félkörben harcolt Lublin alatt, Auffenberg hadserege pedig abban a helyzetben volt, hogy a megvert és üldözött ellenség nyomában továbbnyomulhat előre a Vjperz és a Bug közén, Cholm felé. Ám ezekről a diadalmának ígérkező harcokról le kellett mondaniok. Látszat után induló hadvezetés talán megtevédt volna a két északi hadsereg sikerén, de a mi megfontolt, messze célokat követő hadvezetésünk gyorsan felismerte az általános hadihelyzetet, amelyen a Visztula és Bug között aratott részleges sikerek folytatása nem járhatott volna. Ezt az általános hadihelyzetet pedig jellemezte egy minden számításon és mértéken felül való orosz túlerő, amely mindjárt az első összecsapások után legalább kétszerese volt a miénknek, de napról-napra újabb orosz csapatoknak a harctérre való valószínűsége özlésével még egyre szaporodott is. Így újabb orosz erők vonultak a Visztula és

Vjperz közén a Lublin alatt álló Dankl ellen, nagy orosz erők törttek délre Ivangorodból a Visztula nyugati partjára, Radom—Kielce irányában. Újabb orosz erőket jelentettek a Bug keleti partjáról Vladimir-Volinszki felől, úgy hogy az orosz túlerő hamarosan a mi erőknek háromszorosára emelkedett. Nem változtatott ezen a helyzeten Hindenburgnak Kelet-Poroszországban a Mazuri-tavaknál aratott világra szóló győzelme sem. Azok a fantasztikus számítások, hogy az orosz területre nyomult Hindenburg most már északról délnek nyomulva, hatást fog gyakorolnia a Visztula és Dnyeszter közötti hadihelyzetre az igazi szakértők előtt egy percig sem állhattak meg. Ez a hatás csak akkor következhetett volna be, ha az orosz hadvezetés Hinderburg feltartóztatására lemondott volna arról, hogy tömegeit a monarchia hadserege ellen tovább erősítse s ha a felvonulófélben levő tartalékeket újra Kelet-Poroszországba vetette volna harcba. Az orosz hadvezetés azonban a Mazuri-tavaknál elvesztett fejszének nyelét is veszni hagyva, az összes rendelkezésre álló erőket a Visztula és a Dnyeszter közé, vagyis a

monarchia ellen vetette, hogy döntő csapást mérhessen erre. Emiatt szükségessé vált harcvonalunknak megszükitése és a messze északra tolt haderőknek visszavonása. Így tehát visszavonulási parancsot kapott Dankl tábornok Lublin alól és Auffenberg tábornok a Komarov—Grubijeszov-vonalról. Az egyik visszavonulás feltételezte a másikat. Dankl nem maradhatott Lublin alatt, ha Auffenberg visszavonul. Auffenbergnek pedig vissza kellett vonulnia nemcsak seregének esetleg veszélyeztetett helyzete miatt, hanem azért is, hogy a Lemberg mögötti új arcvonalhoz alkalmazkodva, résztvegyen abban az esetleges újabb csatában, amely Lemberg mögötti védelmi vonalban fejlődik ki.

Auffenberg ezt a parancsot végtelenül nehéz hadművelettel hajtotta végre: a hadsereg Ravaruska sarkpont körül kanyarodott le az új védelmi állásig. Ezzel kapcsolatban József Fer-

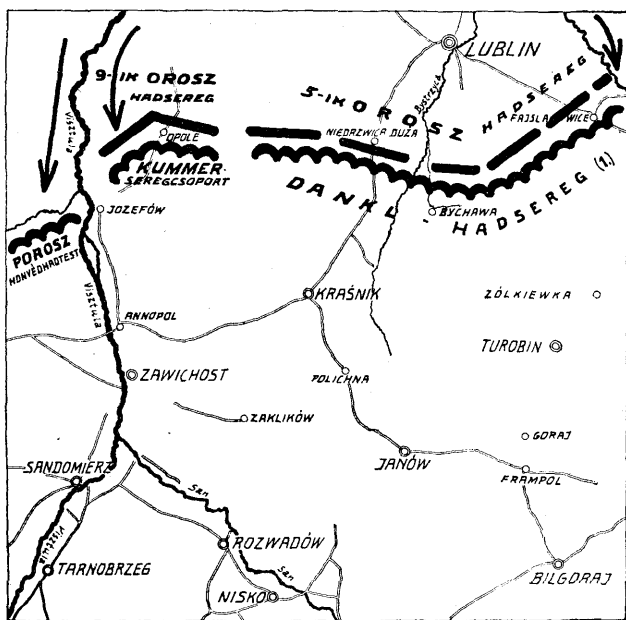
dinánd főhercegnek is vissza kellett vennie előretolt hadosztályait.

Auffenberg hadseregének visszavonulása az adott helyzetben a legnehezebb hadászati feladatok egyike volt. A hadsereg óriási csapat-tömegei, tüzérsége, lövészeres oszlopai, tréncjei, sok ezernyi nehezen fegyelmezhető parasztfuvarja: mind egy győzelmesen előrenyomuló hadsereg *offenzív* céljainak és az előnyomulásból folyó helyzetnek megfelelően volt elrendezve. Ilyen tömegeket megfordítani s a rossz utakon,

mezőkön, katonasággal, ágyúval, szekérrel eltorlaszolt keskeny közlekedési vonalakon — egyes pontokon az ellenség tüzérségének tüze alatt — visszafordítani, végtelenül nehéz. S ez a nehéz feladat sikerült. A hadsereg, mely szeptember 1-én még *észak* felé kiépített hadállásokban szorította vissza az északról előnyomuló ellenséget, két nappal később *dél* felé kifejlődött arcvonallal várta a parancsot, hogy Ravaruskán át nyomuljon elő. Az Auffenberg-sereg hátát

Kelet-Galicia térképe a háború első időszakában szereplő helységek megnevezésével.

A Dankl-hadsereg helyzete szeptember 1-én Lublin alatt.

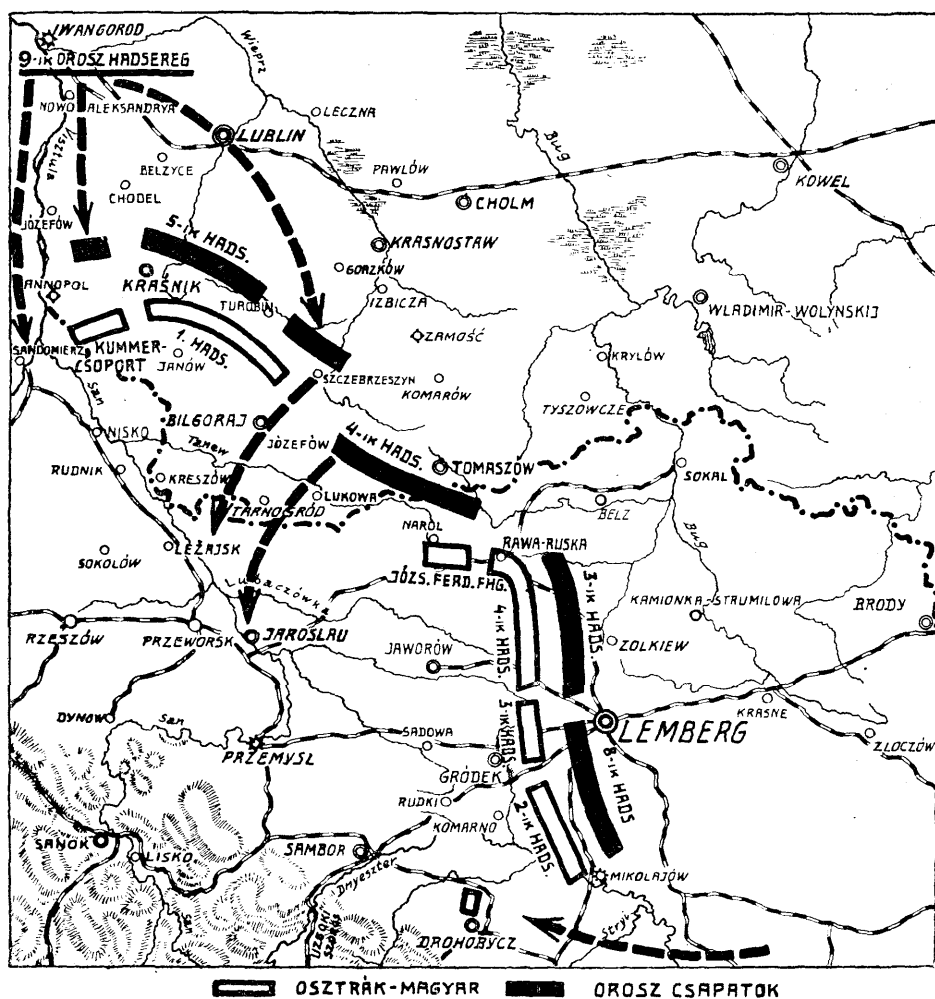
A MÁSODIK LEMBERGI CSATA.

Az oroszok bevonulása után az orosz parancsnok szervezte a város új közigazgatását s a lakossággal szemben minden erőszakosságot szigorúan megtiltott. Az volt ugyanis az orosz hadvezetőség célzata, hogy az orosz uralmat Lembergben népszerűvé tegye.

Amikor a przemyslanyi és rohatyni csaták után az e csatákban Bruderemann vezérlete alatt álló harmadik hadsereget a Lemberg mögötti hadállásba vettük vissza, ez feltétlenül maga után vonta az északi seregek hadállásainak az új fronthoz alkalmazkodó helyváltoztatását. De viszont az oroszoknak nem lehetett elárulni, hogy az egész harcfront hátrábbtolása van folyamatban s így az északi seregcsoportok egyelőre folytatták offenzívájukat s csak akkor kezdték meg az új fronthoz alkalmazkodó átcsoportosítást, különösen Auffenberg serege (negyedik hadsereg) a frontnak Ravaruska

József Ferdinánd seregcsoportjának egy gyengébb része fedezte. Ez a seregcsoport a Komaróvnál megvert ellenség üldözése közben Grubijeszov vidékére jutott el, a Bug és Hucva szögébe s a visszavonulás elrendelésekor innen közeledett lépésről lépésre az Auffenberg-sereghátához.

Az első visszavonulás befejezésével, szeptember 4-én, bezárult a csodás bátorsággal vívott, véres küzdelmekben gazdag első leMBERGI csata, mely az Auffenberg-sereg visszavonulási harcával együttesen 24-ikétől szeptember 4-éig tartott. A két egymástól távolosó harctéren külön-külön működő haderőket hadvezetőségünk összevonta, hogy a váratlanul megjelent háromszoros túlerő ellen rövidebb harcfronton tömörebb csatasorokat vethessen s az orosz offenzívát eredményesen megghusíthassa.

A haderők állása a második leMBERGI csatában, szeptember 9-én.

A *Lipziger Illustrirte Zeitung* engedélyével.

Károly Ferenc József trónörökös és Frigyes főherceg tábornagy
a csatamezőn Grodek mellett 1914 szeptember 20-án.

Gause W. rajza.

Sárban elakadt tréncoksi (Domaradz, 1914 szept. 17.)

Honti Nándor eredeti rajza.

sarkpont körül délre átkanyarodó helyváltztatását, amikor a Kelet-Galiciából Lemberg mögé visszavonult haderőnk új elhelyezkedése már be volt fejezve. Az oroszokat sikerült is az események jelentősége tekintetében egy ideig tévedésben tartani. Ezt különösen azáltal érte el az Auffenberg-sereg, hogy továbbra is az orosz főerő jobb szárnyát fenyegette. S a zamoscei csatában kiderült, még pedig az oroszok makacs — bár eredménytelen — ellenállása igazolta, hogy elhitték az Auffenberg által színlelt offenzív célzatot. Sőt az orosz hadvezetéség Lemberg feladása mögött azt a tervet sejtette, hogy az osztrák-magyar haderő Lublin felé akar nagy erővel előtörni, hogy azután Dél-Lengyelországban a Visztula jobbpartján foglaljon el erős hadállásokat. Ennek a tervnek megghiúsítására az oroszok különösen hadseregünk bal-szárnya ellen irányítottak szeptember első napjaiban nagytömegű erősítéseket.

Auffenberg seregének lekanyarodása dél felé hamar talált erős ellenállásra. Szeptember ötödikén, amikor Dankl serege még Lublint fenyegette, József Ferdinánd seregesoportja pedig Auffenberg seregének frontváltztatását észak

felé irányított hadműveletekkel fedezte, Auffenberg serege Ravaruska vonaláig kanyarodott már le. Szeptember 7-én e sereg jobb szárnya heves harcok közt a Javorovtól Lembergbe vezető vasútvonal mellé jutott el s Janovnál a Vereszica-arcvonal északi szárnyához csatlakozott. A Vereszica-arcvonalban a harmadik hadsereg vezérletét Bruderanntól ekkor már Boroevics gyalogsági tábornok vette át. Amint Auffenberg serege Lemberg felé közeledett, az oroszok egyre nagyobb erővel igyekeztek az előnyomulását megakadályozni. Az előcsapatok csatározásai hamarosan az egész arcvonalra kiterjedő ütközetté növekedtek. Ekkor már a Vereszica-arcvonalban is megindult új offenzívánk. Az oroszok nem számítottak arra, hogy a Vereszica mögötti hadállásokban erős hadsereg áll támadásra készen s a figyelmet főképp Auffenberg serege felé fordították. Már szeptember másodikán elfoglalták a Boroevics által vezetett gráci és lembergi hadtestek a *grodeki út* mentén és ettől északra fekvő magaslatokat és a janovi erdőt. A Vereszica-fronthoz csatlakozott a Böhöm-Ermolli vezérlete alatt délről felfelé húzódó második hadsereg, melynek kere-

tében a temesvári és az időközben vasúton érkezett *tudapesti negyedik hadtest* Komarnónál ment át az orosz arcvonal eleni támadásba.

A harc szeptember 9-ikén és 10-ikén az egész vonalon nagy elkeseredéssel folyt tovább. Bóhm-Ermolli vezérlete alatt a második, Boroevics vezérlete alatt a harmadik hadsereg nagy erővel támadta az orosz arcvonalat s arcvonalunk északi szárnya csaknem húsz kilométer tért

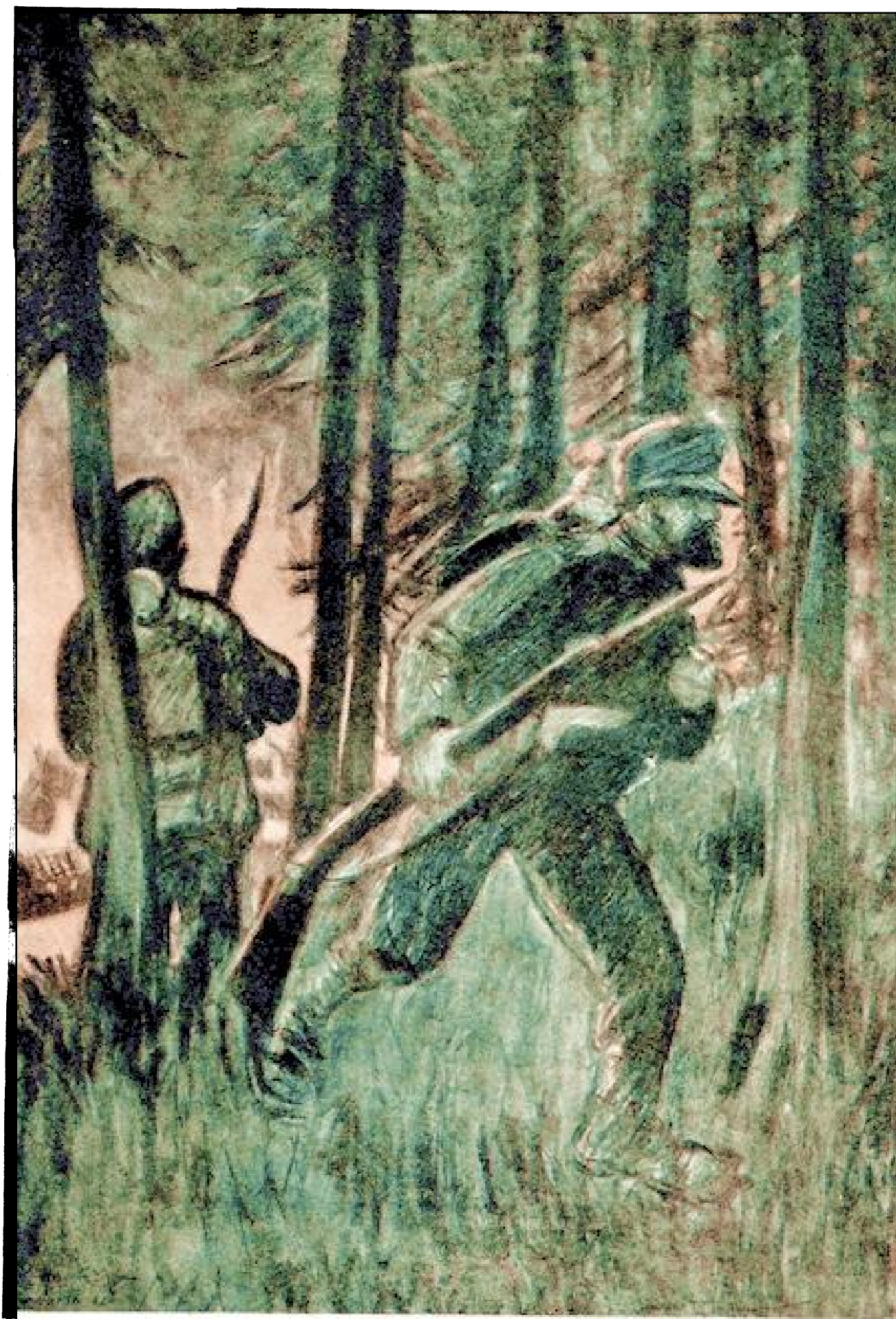
Osztrák-magyar gyalogság orosz repülőgépekre tüzel.

nyert kelet felé. A gráci hadtest már tizenöt kilométerre közelítette meg Lemberget. Jelentékeny sikereket ért el az Auffenberg által vezérelt negyedik hadsereg is a jobbszárnyon. De fizikai erőnket megörölte az oroszok óriási túlereje, a folyton érkező tartalékok kiapadhatatlan tömege. Az akkor még fennálló technikai fölénye mellett a terep alapos ismerete és a kémkedés által is támogatott orosz tüzérség tüzfőlénye is tarthatatlanná tette a helyzetet. Ezek a nehézségek már akkor jelentkeztek, amikor ezt a — második lemergi csata elnevezése alatt ismert — offenzívát megkezdjük. Az oroszokat ugyanis Dankl és Auffenberg északon kivívott sikerei annyira megriasztották, hogy főerejüket sietve a Visztula és a felső Bug közti területre vonták össze. Erre a hadműveletre az a téves nézet is indította az oroszokat, hogy a Lemberg feladásával Grodeken túl visszavonult osztrák-magyar csapatok Lublin s Dél-Lengyelország ellen irányuló nagy offenzívára készülnek. Az oroszok e mozdulatainak mindenesetre az volt a következménye, hogy az északi szakaszon operáló seregeink ellen is hatalmas túlerő vonult fel. Auffenbergnek az ismételten említett átkanyarodással kellett a lemergi hadsereggel való összeköttetését biztosítani. Csakhamar az Auffenberg-sereg hátát észak és északkelet felé fedező József Ferdinánd csoport arcvonalát és oldalát is olyan orosz túlerő fenyegette, hogy

164 József Ferdinánd kénytelen volt a Bug és

Hucva szögelléséből lépésről lépésre visszavonulva, az Auffenberg-sereg hátához közeledni.

Amikor a negyedik hadsereg (Auffenberg) befejezte az arcvonal délre fordítását, nem volt módjában teljes erővel támogatni a harmadik (Boroevics) hadsereget, mert északról és északkeletről olyan erővel támadták az oroszok a balszárnyát, hogy arcvonala keleti részét József Ferdinánd főherceg csoportjával csaknem félkörben kellett e támadások feltartóztatása céljából újra észak felé felkanyarodtatni. Annál veszélyesebbé vált a negyedik hadsereg helyzete, mert Dankl Lublin felé törekvő oszlopainak jobboldalát is óriási orosz túlerő fenyegette a *Vjeprz* és *Bug* közti területről, *Cholm* irányából. Erről az oldalról olyan hatalmas tömeg vonult fel Dankl serege ellen, hogy sem a *Voyrsch*-féle német landwehr-hadtest nyugatról, sem a közpálgaliciai hadtest keletről Lublin felé irányuló átkaroló támadásának esetleges sikerét nem lehetett megvárni. Kétségtelen volt, hogy a hadállásokat lehetetlen addig tartani, míg ezek az erőcsoportok a Lublin körüli nagy orosz haderő helyzetét olyan mértékben nehezíthették volna meg, hogy Dankl Lublin elleni előnyomlását észszerű lett volna folytatni. Sőt a *Voyrsch*-hadtestet azonnal arra kellett igénybe venni, hogy az erősen veszélyeztetett jobbszárnyat erősítse, a *Por-patak* mellékén *Tarnavanál* elvonuló állást foglalva el. E hadállás mögé kellett a közpálgaliciai és pozsonyi hadtestet vissza-

Janow égését jelenti egy utóörs.
1914 szeptember 11.

Honti Nándor eredeti rajza.

vonni. Amikor pedig az oroszok a balszárnyon a *Kummer*-csoportot visszaszorították és a Tarnava-állást a mieink hősie ellenállása dacára benyomták, a Dankl-hadsereget előbb a *krasznik—frampoli* magaslatok vonaláig vonták vissza s csakhamar még közelebb kellett hozni a negyedik hadsereghez. Az általános helyzet ugyanis következőképp alakult:

A második (Böhm-Ermolli) és a harmadik (Boroevics) hadsereg nagy erővel lépte át a grodeki tavak vonalát és hatalmas lendülettel támadta meg a lemergi orosz arcvonalat. A harmadik hadtest a *Grodeka Gora* körüli erős orosz hadállásokat foglalta el, a tizennegyedik hadtest pedig a *vielkopoljei* magaslatokat. Bevettük *Janovot* és az oroszoknak minden ellentámadását visszavertük. A támadás a következő napon is az egész arcvonalon tovább fejlődött s az oroszokat *Szcereknél* elfoglalt állásaikból is kiszorítottuk. De arcvonalunk északi szakaszán csakhamar érezhetővé vált, hogy az oroszok ott nyolc hadtestet és öt tartalékhadtestet, vagyis az egész nyolcadik és harmadik hadsereget kiméretlenül küldték tűzbe, erős tüzérségük által sikeresen támogatva. Ezt az óriási erőt nem bírtuk el és az arcvonal északi szárnya visszagörbült. A centrumban és a déli szárnyon sikereket értünk ugyan el, de hadvezetőségünk mégis kénytelen volt megállapítani, hogy az északi szakaszon olyan aránytalan a küzdelem, hogy az adott viszonyok mellett a siker lehetősége ott ki van zárva. A Cholmtól a Vieprz és Hueva közt előnyomuló orosz haderő, mely gránátosokból, gárdából és kaukázusi csapatokból állt, egyre közelebb jutott

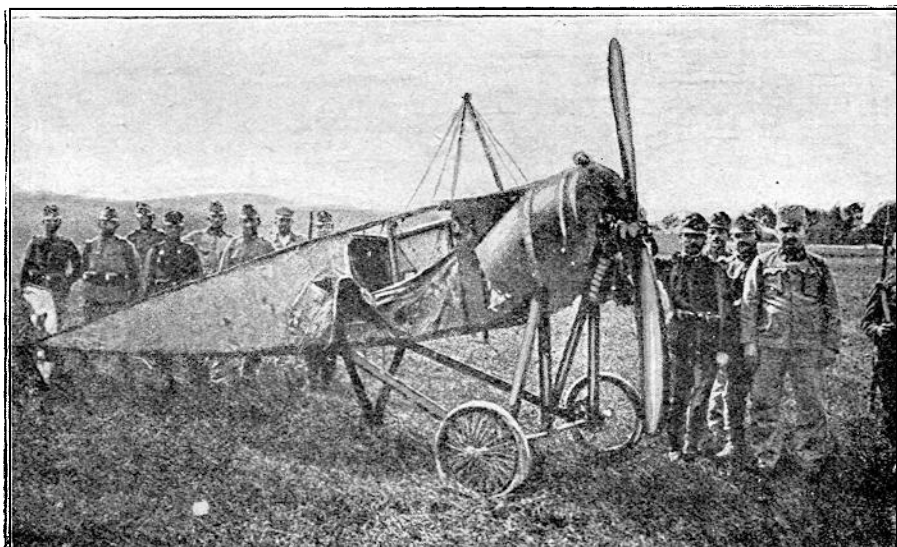
a Dankl és Auffenberg seregei közt fedetlenül hagyott részhez s ezzel mindkét hadsereg arcvonala hátában volt veszélyeztetve. Ez a fordulat Auffenberget már szeptember 10-én este arra kényszerítette, hogy a Ravaruskánál harcoló balszárny középső csoportjait visszavonja és ebből a seregrészből, valamint József Ferdinánd főherceg seregcsoportjából — mint fentebb már említettük — észak felé fordított arcvonalat alakítson. Így a negyedik hadsereg szeptember tizedikétől kezdve már nem segíthetett közvetlenül a harmadik hadseregnek, mert erejét az észak és északkelet felől előnyomuló ellenség kötötte le. A Szcerek—Cieszanov vonaláig visszavetett Auffenberg-sereg helyzete percről percre veszélyesebbé vált. Harcvonalunk balszárnya Dankl hősie magatartása dacára súlyosan veszélyeztetve volt. Szeptember 9-én ugyanis csodás bátorsággal vívott harc után az ötödik hadtest és a porosz landwehr-hadtest *Tarnovka* magaslatairól visszaszorult és Dankl nem tehetett egyebet, mint hogy tizenhét nap óta megszakítás nélkül nehéz harcokban álló hős csapatait szintén visszavonta.

A hadvezetőség szeptember 11-én az összes hadseregrészeknek a San mögé való visszavonulását rendelte el; Lemberg sorsa ezzel egyelőre újra meg volt pecsételve.

Hadvezetőségünk összefoglaló jelentése a második visszavonulás okairól ezeket írja:

»Az eddigi küzdelem főcélja a legmesszebbmenő mértékben teljesült. Amit Oroszország az első felvonulás befejezése óta haderőben még közel hozhatott, magunkra vontuk.

Nemcsak keleten és északon állottak súlyosan küzdő csapataink jelentős túlerővel szemben, hanem a Dnyesztertől délre eső terepen is gyorsan növekvő mennyiségben gyülekeztek orosz erők, amelyek előcsapatai a Stryjen át már Drohobic felé kezdtek közeledni. Az orosz hadseregeket hirtelen előretöréseink felkavarták és súlyos veszteségeket okoztak nekik. Amint a következmények megmutatták, több hétre volt szükségük, hogy e harci napok bajait kipihenjék és csapataikat az újabb nagy vállalkozáshoz szükséges állapotba és csoportosításba hozzák.

A csapataink által zsákmányolt első orosz aeroplán, melynek pilótáit katonáink lelőtték.

Seebald C., Wien felvétele.

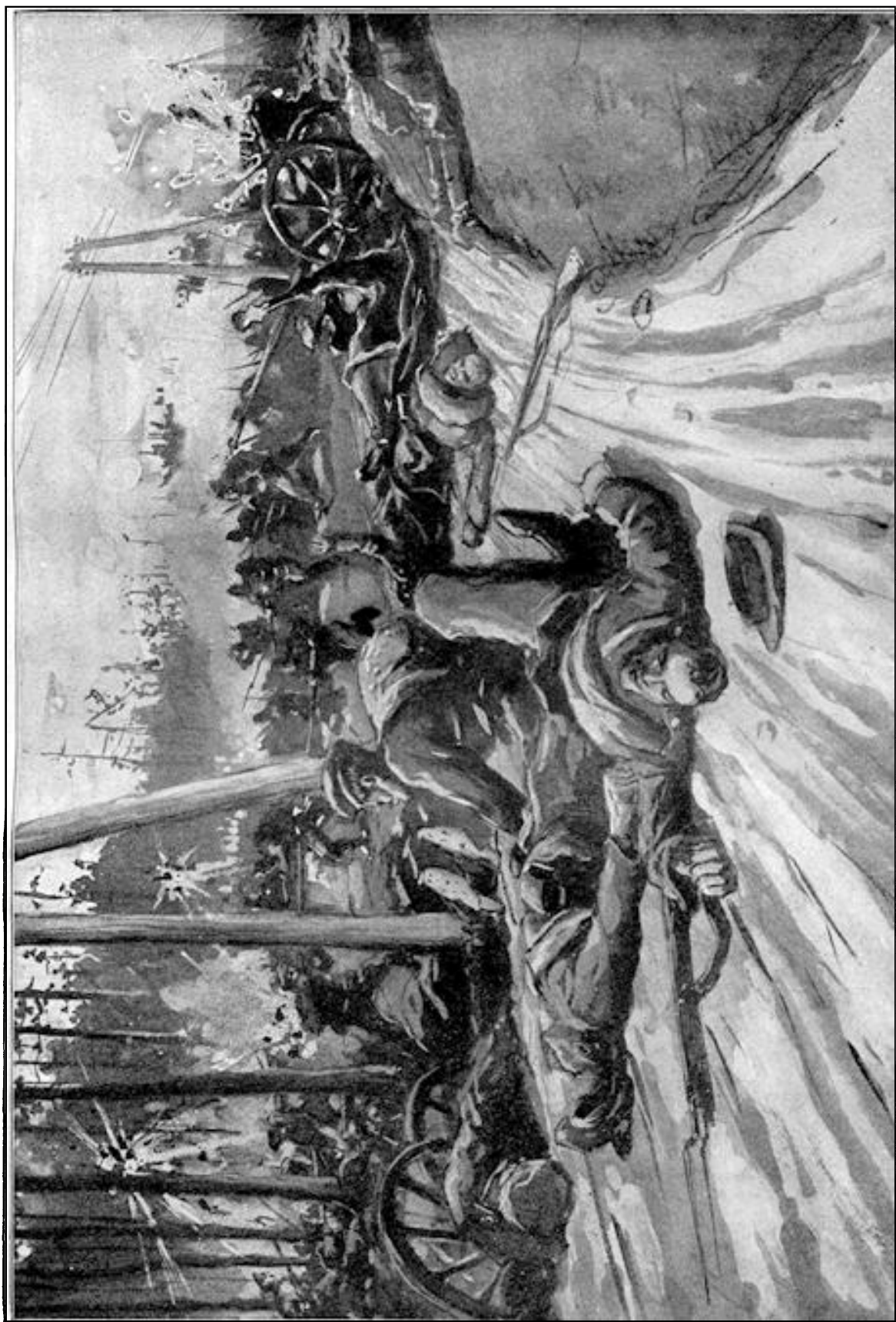
Tábori pósta (Bachorz, 1914 szept. 17.)

Honti Nándor eredeti rajza.

Súlyos dolog volt, az igaz, az a kényszerűség, hogy a Lemberg köré csoportosított oroszok teljes legyűrését az utolsó pillanatban, amikor pedig a sikerre már alapos kilátásunk volt, abbahagyjuk. A határidő, amelyen belül e célra törekedhettünk, letelt. Ha ezt a derekasán harcoló hadsereget nem akartuk aggasztó helyzetbe hozni és a jövőben való harci erejét fenn akartuk tartani, nem maradt más hátra, mint a visszavonulás, amit a hadseregfőparancsnok szeptember 11-ének déli órája körül határozott el. Megkezdtek csapataink a San mögé való visszavonulást. Még a legsúlyosabb helyzetben levő Auffenberg-hadsereg is, habár nem jelentékeny harcok és vonatveszteségek nélkül, képes volt az ellenségtől szétválni és azután zavartalanul átkelni a San-folyón. Ide már elérkezett akkor a Dankl-hadsereg, mely kitűnően megvalósította azt a szándékát, hogy vonatosztagaink a nehéz Tanev-régióba térelőnyt szerezzenek. Így az északi hadsereg az orosz túlerő elől, amelyet szántsándékkal maga bírt kibontakozásra, a legutolsó pillanatban elvonult, hogy csaknem háromheti szüntelen harc után lélekezethez jusson és új erőt gyűjtsön.

Északi hadseregünk azt a feladatot, amelyet az általános hadihelyzet a bevezető hadjárat szempontjából rótt reá, egész terjedelmében megoldotta. A cselekvésnek itt nagy vonásokban vázolt menete alig sejteti a harcoknak, az önfeláldozás aktusának, az erőfeszítéseknek tömegjelenségeit. A nehéz mű nem sikerülhetett másként, mint jelentékeny veszteségek árán; sokan-sokan borították a véráztatta harcmezőt, de a haderő szerves összefüggésének kötelekeit a súlyos veszteség sem volt képes meglazítani. A háború minden elkerülhetetlen viszontagsága, a vitéz és jól felszerelt ellenség elnyomó túlerejének felismerése ellenére is, haderőnk legértékesebb tulajdonsága sértetlenül került ki a bevezető hadjárat kemény megpróbáltatásaiból: megtörtetlen maradt a merész támadó szellem. Alig térhettek az oroszok magukhoz, alig foghattak hozzá, hogy új, nagy hadjáratra készüljenek, amikor ismét új, hatalmas támadástól látták önmagukat veszélyeztetve. Amit talán olybá vettek, mint Ausztria-Magyarország ellenálló erejének legyűrését, az a valóságban csak bevezetése volt a mi haderőnk és a szövetséges haderő nagy cselekedetei hosszú sorának.»

Elkeseredett harcok a grodeki erdőben 1914 szeptember 25-én.

Tim O. rajza.

A második lemergi csatában tízezer oroszzt fogtunk el és 80 ágyút zsákmányoltunk csupán a grodeki arcvonalon. A győzelem a több mint 350.000 emberrel nagyobb orosz seregekkel szemben az akkor még fennálló orosz tüzérségi fölény mellett lehetetlen volt, de csapataink hősiessége a legnagyobb csodálatot érdemli. Sőt a lemergi csatákban talán kissé több is volt a rettenthetetlen bátorsággal végrehajtott roham, mint amennyi kissé óvatosabb hadviselés mellett megengedhető volna. Az akkor súlyos veszteségek árán szerzett tapasztalatokon okulva, a hadjárat további folyamán nagyobb súlyt helyeztünk arra, hogy ahol némileg fedetten lehet harcolni, ott ne áldozzunk fel csapatokat nyílt támadásokkal mindaddig, míg a rohamra az ellenséges arcvonal »meg nem érett«. Voltak ezredeink, melyek összes tisztjeiket elvesztet-

ték, mert a tisztek minden rohamnál elől haladtak. Azóta alaposabban készülnek a fedezékeink és fedettebbek a rohamaink.

Ha a két lemergi csatát tekintettel szerves kapcsolatukra mint egységes hadműveletet tekintjük, elmondhatjuk róla, hogy ez a csata eladdig úgy időtartama, mint a résztvevők nagy tömege szempontjából a világtörténelem legnagyobb csatája volt. A rossbachi csata két óra hosszat tartott, a liegnitzi három óra hosszat. Napoleon csatái közül leghosszabb időtartama volt a lipcsei és az asperni csatának, előbbi három napig, utóbbi 21 óra hosszat tartott. A harmadik plevnai csata hatszor huszonnégy óráig tartott. A mukdeni csata február 27-től március 13-ig 120 kilométer hosszúságú arcvonalon s a résztvevők száma 600.000 volt. Königgrätznél 480.000, Lipsénél 475.000 küzdő vett részt.

Ravaruska főtere.